

DRAGOCJENI PRINOSI PROUČAVANJU HRVATSKOGA JEZIKA

Povijest hrvatskoga jezika. 2018. 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio. Ur. Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb. 694 str.

Povijest hrvatskoga jezika. 2019. 6. knjiga: 20. stoljeće – drugi dio. Ur. Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb. 646 str.

Reprezentativna edicija *Povijest hrvatskoga jezika* završena je objavljivanjem pete i šeste knjige velike povijesti hrvatskoga jezika o 20. stoljeću. Peta je knjiga objavljena u travnju 2018., a šesta u svibnju 2019. Urednici su obiju knjiga Marko Samardžija i Ivo Pranjković. Voditelj je projekta Radoslav Katičić, a glavni urednik Ante Bičanić. Recenzenti su obaju svezaka Marija Turk i Ivana Matas Ivanković; a uz njih petu je knjigu recenzirao Branko Kuna, a šestu Stjepan Damjanović.

Opis 20. stoljeća nadrastao je korice jedne planirane knjige obasežući brojem stranica čak trećinu cjelokupne edicije od gotovo četiri tisuće otisnutih stranica. Zašto je tomu tako, obrazlažu urednici u *Predgovoru* petoj knjizi: „Povijest hrvatskoga jezika u 20. stoljeću, kao što pokazuju pojedina poglavlja ove knjige, nije protjecala ravnomjerno i pravocrtno, nego je čini obilje različitih zbivanja, često poticanih izvanjskim čimbenicima (tzv. vidljivom rukom), koja nerijetko snažno usporavaju matični tijek gotovo do zaustavljanja.” U zaključnome tekstu šeste knjige, uredničkome pogovoru izdavačkomu projektu *Hrvatski jezik u 21. stoljeću*, Radoslav Katičić pak sažima: „Plovidba hrvatskoga standardnog jezika nikada nije bila mirna ni glatka. Nije mu se to dopuštalo.”

Izborom 23 teme obrađene u dvije knjige 20. stoljeće hrvatskoga jezika opisano je vrlo detaljno, s osobitom pažnjom poklonjenom jezičnim pojavama koje odudaraju kako od kodificirane norme tako i od uzusa. Svaka studija popraćena je preslikama izvornih izdanja i dokumentacije kao provjerljivim podacima iz vjerodostojnih izvora te opsežnim popisom bibliografskih jedinica koje će olakšati buduća istraživanja. Suradnici i autori studija u ovim knjigama vrhunski su stručnjaci koji svojom znanstvenom djelatnošću zastupaju hrvatsku govornu te

kroatističku akademsku zajednicu, točnije fakultete (u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Splitu, Puli, Zadru i Mostaru) i javne ustanove (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, Maticu hrvatsku, Leksikografski zavod Miroslav Krleža). Takav urednički odabir valja pohvaliti.

Kao cjeline u opisu 20. stoljeća mogu se odijeliti uvodna, sintetska razmatranja vanjske povijesti od prikaza unutarnje povijesti hrvatskoga jezika; ta razmatranja omeđuju sadržaj pete i šeste knjige, ujedinjujući ih u cjelinu. U petoj knjizi Marko Samardžija opisuje razvoj hrvatskoga jezika od početka 20. stoljeća do 1945., a Ivo Pranjković od 1945. do kraja 20. stoljeća. Autori u ovim radovima istražuju i prikazuju političke odluke i kulturne napore koji su tijekom 20. stoljeća presudno utjecali na sve koji su se bavili hrvatskim jezikom. U šestoj knjizi Ranko Matasović analizira višejezične zajednice i opisuje položaj hrvatskoga kao službenoga jezika na pragu 21. stoljeća te kao jezika u kontaktu s drugim jezicima, osobito s engleskim. Radoslav Katičić, urednik ranijih knjiga edicije, u uredničkome pogovoru izdavačkomu projektu ocrtava izazove s kojima će se hrvatski kao standardni jezik susretati u 21. stoljeću.

Na putanju razvoja hrvatskoga jezika u 20. stoljeću presudno utječu sile jezične politike čija hvatišta ucrtavaju pojedine studije, osobito na pravopisnoj i leksičkoj razini. Uredništvo je s osobitom pomnjom osmislilo slojevitu analizu hrvatskoga jezika u 20. st. kako bi se sjecišta jezične teorije i prakse ugnijezdila u složeni društvenopolitički kontekst s naglaskom na jezičnu politiku, čiji je doseg oprimjeren na svim jezičnim razinama. Kao tematske cjeline opisane hrvatske jezične povijesti u 20. stoljeću mogu se izdvojiti studije normativnih priručnika, studije funkcionalnih stilova, studije leksikografije, studija onomastike te, što je doista važno za 20. stoljeće, studije jezičnoga savjetništva i polemika o jeziku.

Temeljni standardnojezični priručnici popisani su i opisani u radovima Željke Brlobaš i Marije Znika (o gramatikama i gramatičkoj normi), Lade Badurina (o pravopisnim knjigama i pravopisnoj normi) u petoj knjizi, dok se u šestoj knjizi nalaze prikazi hrvatske leksikografije Marka Samardžije (o jednojezičnim rječnicima), Bernardine Petrović (o dvojezičnim i višejezičnim rječnicima) te Lane Hudeček, Kristiana Lewisa i Milice Mihaljević (o terminološkim rječnicima, leksikonima i enciklopedijama). Navedenim prikazima valja pridodati pregled jezičnoga savjetništva Borka Barabana te prikaz polemika o pitanjima hrvatskoga jezika Lade Badurina i Nikoline Palašić, oba u petoj knjizi. Neki od navede-

nih radova uključuju i aneksna djela, dok se drugi usredotočuju na samostalna djela; također, u nekim se radovima navode utjecajna ali neobjavljena, odnosno nedovršena djela. Sintetski prikaz standardoloških istraživanja hrvatskoga jezika u 20. stoljeću u šestoj knjizi donosi Krešimir Mićanović.

Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika prikazuju se u petoj knjizi i predmet su analize Sanje Vulić i Gordane Laco (književnoumjetnički), Vlaste Rišner i Jadranke Mlikota (publicistički), Marijane Horvat, Lane Hudeček i Milice Mihaljević (znanstveni), Vladimire Rezo (administrativni), dok supstandardne varijetete hrvatskoga jezika raščlanjuje Dinka Pasini. Sintetski prikaz stilističkih pristupa i istraživanja hrvatskoga jezika tijekom 20. stoljeća u šestoj knjizi donosi Ljubica Josić.

Dijalektološka se problematika obrađuje sintetski, i to na temelju opsežne literature. Poglavlje posvećeno suvremenim narječjima i njihovim dijalektima u petoj knjizi potpisuju Silvana Vranić i Sanja Zubčić. Prikaz pak dijalektoloških dvadesetostoljetnih istraživanja hrvatskih narječja, dijalekata i govora te leksikografskih djela koja ih uzimaju za predmet obrade u šestoj knjizi donosi Josip Lisac.

U šestoj knjizi edicije *Povijest hrvatskoga jezika* Jadranka Nemeth-Jajić prikazuje razvoj koncepcije nastave hrvatskoga jezika kao i udžbenike koji su u njoj korišteni tijekom 20. stoljeća. Posebno je poglavlje posvećeno studiji onimije 20. stoljeća i prikazu hrvatske onomastičke bibliografije iz pera Anđele Frančić. Slijede prikazi hrvatske govorne zajednice izvan granica Republike Hrvatske: Katica Krešić opisuje jezičnopolitička previranja i uporabu hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini, a Sanja Vulić u starim i novim dijasporama, odnosno jezično homogenim, manjinskim zajednicama i jezično nehomogenim, iseljeničkim skupinama.

Čitatelji edicije i ovoga će puta naići na prikladan prikaz bogate građe koja se, uz opis i analizu, kronološki prema godini (prvoga) izdanja prikazuje tablično. Za svaku je pohvalu trud autora uložen u bogate i reprezentativne popise bibliografskih jedinica kojima se služe – svaki je rad u prosjeku popraćen sa šezdesetak izvora i isto toliko jedinica literature. Što preteže, ovisi o metodologiji i temi rada: najviše je izvora navedeno u analizama znanstvenoga funkcionalnog stila, standardoloških istraživanja te dvojezičnih i višejezičnih rječnika, dok brojem jedinica literature brojana prednjače dijalektološki radovi.

Valja naglasiti da su autori nerijetko morali značenjski razriješiti, pa i shematski prikazati, nazivlje kojime je hrvatski jezik opisivan. Riječima Dalibora Brozovića: „Ima lingvističkih pojmova koji se često spominju, a ipak malo tko posjeduje o njima konkretne predodžbe.” Nazivlje je pritom usklađeno s najnovijim jezikoslovnim istraživanjima i odabranim metodološkim polazištima, što je doista vrijedan doprinos daljnjim istraživanjima hrvatskoga jezika.

Za svaku je pohvalu i *Antologija djelā hrvatskoga jezika iz 20. stoljeća* u šestoj knjizi. Sastavili su je Ante Bičanić, Josip Bratulić, Željka Brlobaš, Bernardina Petrović, Lina Pliško, Marko Samardžija i Diana Stolac. Ona donosi izbor šezdesetak ključnih djela i dokumenata o hrvatskome jeziku, a svaki je unos popraćen navodom iz izvornika, kratkim prikazom i uputnicama na autore koji su o njemu pisali. Ovime se dobiva jezgrovit pregled jezikoslovne kroatistike 20. stoljeća.

Kao i u ranijim knjigama edicije *Povijest hrvatskoga jezika*, svaka knjiga sadrži sažetke radova na engleskome jeziku, kazalo osobnih imena, životopise autora te sadržaj. Nove su knjige edicije ponovno doista reprezentativne po svojoj raskošnoj likovnoj opremi. Valja istaknuti vrijedne kartografske priloge, kako izvorne tako i reproducirane: složenost političkih mijena oprimjerena je zemljovidima državnih zajednica kojih je Hrvatska bila dijelom, a potom i samostalne Republike Hrvatske. Dijalektološki su radovi, dakako, kao i poredbeni te oni o hrvatskome jeziku izvan granica Republike Hrvatske, također popraćeni kartama. Slikovni su pak prilozi, kao i ranije u ediciji, najčešće reprodukcije izdanja, izvora i dokumenata. Birana likovna oprema ocrtava pritom širi društvenopolitički kontekst, pa tako radu *Hrvatski jezik od godine 1945. do kraja 20. stoljeća* prethodi detalj uljene slike Mirka Račkoga *Dis* koncipirane na kontrastu zagasiatih crvenih spram tmastih crnih tonova. Navedenim i njemu srodnim rješenjima projekt *Povijest hrvatskoga jezika* nastavlja izdavačku praksu oprimjerivanja konteksta tekstova o hrvatskome jeziku dizajnom i likovnom opremom teksta. Jedan od ranijih i poznatijih primjera takve prakse jest, primjerice, prvo izdanje *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika* (opisane u studiji o gramatikama uz popratnu reprodukciju korica prvoga izdanja) koje Marija Znika, jedna od suautorica, komentira: „Grafička oprema je ‘s pogledom na hrvatski jezik iza rešetaka’.”

Mnoge su ideje koje je ovaj izdavački projekt namro budućim istraživačima. Nakon više od deset godina on sam uspješno je priveden kraju. Projektni cilj u

5. i 6. knjizi bio je „što cjelovitije, tematski i problemski razgođeno, prikazati sve glavne sastavnice razvojne okomice hrvatskoga jezika tijekom 20. stoljeća, a napose najvažnije promjene u njem kao kôdu hrvatske pisane kulture i u njegovu sociolingvističkome pejzažu.” Taj je cilj, kao i projektni cilj izrade velike povijesti hrvatskoga jezika, ostvaren *in toto*, kao što prosuđuje Radoslav Katičić: „Ni iz koje druge povijesti hrvatskoga jezika ne može se, čitajući ju pozorno, tako mnogo saznati o prošlosti našega jezika.” *Povijest hrvatskoga jezika* se, dakle, opisujući povijest hrvatskoga jezika, upisala u nju.

Maja Znika Marion